

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜNÜN DENETİM SİSTEMİ VE KARARLARINA UYULMAMASININ MÜEYYİDELERİ

*Consequences of Non-Compliance with the Audit System and Decisions
of the World Trade Organization*

Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir AKIL*

ÖZET

Uluslararası ticaret; küreselleşme ve gelişen teknolojiye paralel olarak gün geçtikçe gelişmektedir. Bu baş döndürücü gelişmeler uluslararası ticaretin ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesini ve çağa ayak uydurmasını gerektirmektedir. Bilhassa ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözülmesi ve uluslararası ticaret kurallarına uyulup uyulmadığının denetlenmesi büyük önem arz etmektedir. Bu noktada Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) uluslararası ticaretin kaide ve kurallarını ortaya koyan, işleyişini denetleyen ve müeyyideler uygulayan bir kurum olarak faaliyet göstermektedir. Bu çalışmamızda öncelikle GATT'ın yerini alan Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması, temel prensipleri ve kurumsal yapısı kısaca anlatıldıktan sonra esas olarak denetim mekanizmaları ve müeyyideleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Hukuk, Uluslararası Ticaret, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), egemenlik, küreselleşme.

---

* İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi, aka-kil@ticaret.edu.tr; abdulkadirakil@yahoo.com, Orcid ID: 0000-0002-6556-8006

ABSTRACT

International trade is developing day by day in parallel with globalization and developing technology. These dizzying developments require detailed regulation of international trade and keeping up with the times. In particular, it is of great importance to resolve emerging disputes and to monitor whether international trade rules are complied with. At this point, the World Trade Organization (WTO) operates as an institution that sets out the rules and rules of international trade, supervises its operation and imposes sanctions. In this study, after briefly mentioning the establishment, basic principles and institutional structure of the WTO, which replaced the GATT, the control mechanisms and sanctions were mainly examined.

Keywords: International law, international trade, World Trade Organization (WTO), sovereignty, globalization.

GİRİŞ

Küreselleşme ve gelişen teknoloji hayatımızın her alanını etkilemekte ve değiştirmektedir. Ticaretin bilhassa uluslararası ticaretin bundan etkilenmemesi düşünülemez. Zira ülkeler ve toplumlar arası etkileşim arttıkça uluslararası ticarete artmaktadır. Buna bağlı olarak uluslararası ticarete menfaat çatışmalarına bağlı olarak uyuşmazlıklarda artmaktadır. Ayrıca adil ve etkin bir uluslararası ticaret sistemi sağlamak üzere yapılan antlaşmalara uyulup uyulmadığının denetlenmesi ve bu noktada bir yaptırım mekanizmasının kurulması önem arz etmektedir. İkinci Dünya Savaşının akabinde bunu sağlamak üzere 23 devletin katılımı ile 1947 yılında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) yürürlüğe girmiştir. Uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması suretiyle ülkeler arasındaki ticaret hacminin arttırılmasını amaçlayan GATT anlaşmaları zaman içinde genişlemiş ve gelişmiştir.

GATT antlaşmalarının daha da genişletilmesi ve bir kısım boşlukların kapatılması için ülkeler arasında pek çok turlar yapılmıştır. Bu

turlar olumlu sonuçlar doğursa bile uluslararası ticareti arttırma, uluslararası ticarete engellerin kaldırılması ve korumacı politikaların önlenmesi noktasında pek de başarılı sayılmamışlardır Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması ile sonuçlanacak Uruguay turu ise 1986 ile 1993 yılları arasında 7 yıl sürmüştür. Uruguay turunun en önemli sonucu ise uluslararası ticaretin en üst karar organı olan ve bir takım uyuşmazlık çözüm mekanizmaları içeren Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması olmuştur. Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması uluslararası ticaretin gelişmesi anlamında çok önemli bir adım olmuştur. Zira Dünya Ticaret Örgütü uluslararası ticarete rol alan hükümetler, şirketler ve bireyler için bir takım kurallar koymakta ve bu kurallar uluslararası ticarete bir şeffaflık ve düzen getirmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü uluslararası ticaret alanında geçerli en üst düzeyde bir denetim ve uyuşmazlık çözüm mekanizması sağlamaktadır. Bu mekanizmalar sayesinde Dünya Ticaret Örgütü anlaşmalarının uygulanması sağlanmaktadır. Dolayısıyla Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde bağlayıcılığı olan bu şekilde kurumsallaşmış bir uyuşmazlıkların çözülmesi sistemi, Örgüt'ün diğer uluslararası kuruluşlardan farkını ortaya koymaktadır. Bu çalışmamızın amacı da Dünya Ticaret Örgütü bünyesindeki denetim mekanizmalarını ve yaptırım sistemlerini ortaya koyabilmektir. Bu kapsamda Dünya Ticaret Örgütü'nün temel ilkeleri ve kurumsal yapısı kısaca ortaya koyulduktan sonra denetim mekanizmaları ve kurallara uyulmamasının yaptırımları ve sistemin etkileri detaylı olarak incelenmiştir.

1. GATT ve Dünya Ticaret Örgütü'nün Kurulması

Birinci Dünya Savaşı öncesinde mal, sermaye ve insanların serbest dolaşımı nedeniyle dünya ticaretinde görülen gelişme ve genişleme süreci savaşla ve ardından gelen ekonomik krizlerle büyük bir sekteye uğramıştır¹. Ardından gelen İkinci Dünya Savaşı dünya ticaretini bir kez daha vurmuş ve akabindeki onarım sürecinde uluslararası ticaretin düzenlenmesi noktasında düşüncelerin oluşmasına neden

¹ Kaya, Talat, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Anlaşmalarının İç Hukukta Uygulanması: ABD, AB ve Türkiye Örnekleri, Ankara: Legal Yayıncılık, 2015, s. 7.

olmuştur. Bu düşünceler daha sonra Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) kurulmasının ön aşamalarını oluşturmuştur². Yarım asırlık bir uygulamadan sonra da GATT yerini şu an tüm uluslararası ticari işlemlerde uygulama alanı bulan Dünya Ticaret Örgütü anlaşmalarına bırakmıştır³.

Genel olarak uluslararası ticarete gümrük tarifelerini düzenleyen GATT anlaşmaları zaman içinden genişlemiş ve gelişmiştir. Zira GATT'ın en büyük amacı da uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması suretiyle ülkeler arasındaki ticaret hacminin artırılmasıdır. Bu husus, ülkelerin ekonomik gelişimleri için de önem arz etmektedir. Uluslararası ticaretin geliştirilmesi noktasında şimdiye kadar pek çok tur gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilk beşi gümrük tarifeleri ile ilgilidir⁴. Daha sonraki turlarda anti-damping gibi tarife dışı önlemler de ele alınmıştır⁵. Fakat tüm bu turların uluslararası ticareti artırma noktasında tarifelerin düşürülmesi, uluslararası ticarete engellerin kaldırılması ve korumacı politikaların önlenmesi noktasında pek de başarılı olamamıştır⁶. Her ne kadar Tokyo turundan sonra bu konularda bilhassa gümrük tarifelerini indirme konusunda bir takım gelişmeler sağlanmış olsa da yetmişli ve seksenli yıllardaki krizleri önlemeye yeterli olmamıştır. Dolayısıyla Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması ile sonuçlanacak Uruguay turu başlamıştır.

Uruguay Turu 1986 yılında başlayıp, AB ile ABD arasındaki görüş ayrılıkları nedeniyle yedi yıl sürerek 1993 yılına kadar devam etmiş-

---

² Mavroidis, Petros. C., "The Genesis of GATT Summary", Henrik HORN and Petros C. Mavroidis (eds.), *Legal and Economic Principles of World Trade Law* (1-8), 1st Editon, New York: Cambridge University Press, 2013, s. 1.

³ Skalar, Meltem, Sarıbeyoğlu, *Uluslararası Ekonomi Hukuku Açısından Dünya Ticaret Örgütü Gümrük Birliği ve Türkiye*, 1. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2010, s. 35.

⁴ Ulusoy, Ülkü, *Dünya Ticaret Örgütü'nde Uyuşmazlıkların Çözüm Mekanizması*, 1. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2009, s. 36-38.

⁵ Kaya, Talat, "Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmalarındaki Yükümlülüklerden Kaçınmaya Olanak Sağlayan İstisna Hükümleri", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 7 (2), 2017, s. 173.

⁶ Altan, Mehmet, *Uluslararası Ekonomi Politik*, 1. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 123.

tir⁷. 123 ülkenin katılımıyla hazırlanan Uruguay Turu Nihai Senedi 15 Nisan 1994 tarihinde Marakeş'te imzalanmıştır. Anlaşma 1 Ocak 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Müzakerelerin konusunu ise öncelikle tarifeler, tarife harici tedbirler, fikri ve mülkiyet hakları, tekstil ve tarım sektörüne ilişkin konular oluşturmuştur⁸. Uruguay turunun en önemli sonucu ise uluslararası ticaretin en üst karar organı olan ve bir takım uyuşmazlık çözüm mekanizmaları içeren Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması olmuştur⁹ (Barton:1). Dünya Ticaret Örgütü'nün varlığı altında GATT da geçerliliğini sürdürmektedir. Hatta GATT'ın uygulama alanı Dünya Ticaret Örgütü ile birlikte daha da artmıştır (Kaya:39). Bunun yanında Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS), Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) de aynı çatı altındadır¹⁰.

Dünya Ticaret Örgütüne taraf olan ülkeler bu örgütün çatısı altındaki tüm anlaşmalara uymakla yükümlüdürler. AYRICA, Dünya Ticaret Örgütü'nün ayrı bir hukuki tüzel kişiliği bulunup üçüncü ülkeler ile de anlaşma yapmaları mümkündür¹¹. Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması uluslararası ticaretin gelişmesi anlamında çok önemli bir adım olmuştur. Zira Dünya Ticaret Örgütü uluslararası ticarete rol alan hükümetler, şirketler ve bireyler için bir takım kurallar koymakta ve bu kurallar uluslararası ticarete bir şeffaflık ve düzen getirmektedir. Uluslararası ticarete rol alan aktörler bu suretle bir sürprizle karşılaşmayacaklarını bilmektedirler. Bu durum uluslararası ticarete güven ortamının oluşmasına ve uluslararası ticaretin gelişimine yol açmaktadır¹².

---

⁷ Barton, John. H. & Others, *The Evolution of the Trade Regime: Politics, Law, and Economics of the GATT and the WTO*, New Jersey: Princeton University Press, 2006, s. 3.

⁸ Kaya, Talat, *Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Anlaşmalarının İç Hukukta Uygulanması: ABD, AB ve Türkiye Örnekleri*, Ankara: Legal Yayıncılık, 2015, s. 41.

⁹ Barton, J., age, s. 1.

¹⁰ Hoekman, Bernard. M. & Kostecki, Michael. M., *The Political Economy of the World Trade System: The WTO and Beyond*, Third Edition, Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 57.

¹¹ Hoekman ve Kostecki, age, s. 58.

¹² Ulusoy, Ü., age, s.77.

Dünya Ticaret Örgütü'nün en temel amacı uluslararası ticaretin önündeki engelleri kaldırmak, korumacı politikaları engellemek ve tariflere bir standart getirerek uluslararası ticaretin gelişmesini sağlamaktır. Bunun yanında üye ülkelerdeki vatandaşların yaşam standartlarını yükseltmek, istihdamı geliştirmek, ekonomik kalkınma ve büyümeyi desteklemek ve ticaret hacmini arttırmak gibi amaçlar da anlaşmanın önsözünde belirtilmektedir. Ayrıca yeryüzü kaynaklarının en uygun şekilde kullanılması, çevrenin korunması ve üye ülkelerin dünya ticaretinden dengeli bir şekilde pay almaları da sözleşme ve eklerinde belirtilen amaçlar arasındadır¹³.

2. Dünya Ticaret Örgütü'nün Temel ilkeleri

Dünya Ticaret Örgütü'nün ilkelerini aşağıda kısaca açıklayacağımız üzere ayrımcılık yasağı, şeffaflık, değişimde serbestlik, öngörülebilir olma, mütekabiliyet ve adil rekabet olarak sıralamak mümkündür. Dolayısıyla Dünya Ticaret Örgütü'nün en temel prensibinin uluslararası ticaret hacminin arttırılmasını sağlamak üzere koşullarda eşitlik olarak belirlemek mümkündür. Bu noktada rekabette eşitliğin sağlanması, gümrük vergilerinin karşılıklı olarak düşürülmesi ve sınırların açılması suretiyle ticaret engellerinin kaldırılması suretiyle uluslararası ticaretin arttırılması hedeflenmektedir¹⁴.

Ayrımcılık yapma yasağı, Dünya Ticaret Örgütü mekanizmasının en önemli ilkesidir. Bu kapsamda bir ülkeye tanınan ayrımcılık başka ülkelere de sağlanmak zorundadır. Bunun da dayanağı **En Çok Kayırılan Ülke** kuralı ile **Ulusal Muamele** kuralıdır¹⁵. En Çok Kayırılan Ülke kuralına göre bir ülkeye düşük bir gümrük vergisi uygulandığında diğer ülkelere de bu oranın uygulanması zorunludur. Bu durum hem GATT hem GATS hem de TRIPS için geçerlidir. Ulusal muamele kuralı ise üye ülkeler nezdinde yerli ve yabancı ayrımını kaldırılması-

¹³ (WTO: <https://www.wto.org/index.htm>).

¹⁴ Parasız, İlker, Uluslararası Mali ve Ekonomik Kuruluşlar, Genişletilmiş 3. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2012, s.116.

¹⁵ Kaya, T., HHFD, 2017, s. 174.

na daırdır¹⁶. Bu ilkelerin istisnası ise gümrük birlikleri ve serbest ticari bölgelerdir. AB ise buna iyi bir misal teşkil etmektedir.

Şeffaflık ilkesi ise uluslararası ticarete kuralların şeffaf ve öngörülebilir olması anlamına gelmektedir. Bu sayede yatırımların teşviki, istihdamın artması, kuralların açık ve öngörülebilir olması ve bir ihtilaf halinde de uygulanacak yasa yolunun önceden belli olması temin edilir¹⁷. **Mütekabiliyet ve adil rekabet** ilkesi ise verilen tavizlerin karşılıklı olmasına bu suretle adil rekabetin sağlanmasına dayanır. **Değişimde serbestlik** üye ülkeler arasında pazara girişte kolaylığın sağlanması, gümrük vergilerinin düşürülmesi ve dumping uygulamalarının kaldırılması gibi ilkelere vurguda bulunur. Bu suretler uluslararası ticaretteki engeller kaldırılarak açık pazar oluşumuna katkı sağlanır¹⁸.

3. Dünya Ticaret Örgütü'nün Kurumsal Yapısı

Ayrı bir tüzel kişiliğe sahip bulunan Dünya Ticaret Örgütü'nün merkezi İsviçre'nin **Cenevre** şehrindeyir. Dünya Ticaret Örgütü kendi başına üçüncü devletler ile anlaşma yapabileceği gibi üye ülkeler nezdinde de faaliyetlerde bulunabilir¹⁹. Dünya Ticaret Örgütü'nün organlarını Bakanlar Konferansı, Genel Konsey, Konseyler, Komiteler ve Sekretarya olarak sıralamak mümkündür.

Bakanlar Konferansı en üst düzey karar organı olarak üye ülkelerin temsilcilik veya ticaret bakanlarından oluşur²⁰. İki yılda bir toplanan bu organ çok taraflı ticari anlaşmalar yapmaya yetkilidir. Her ülkenin bir oy hakkı olup kararlar **oy çokluğu** ile alınmaktadır²¹.

¹⁶ Kaya, T., 2015, s. 23

¹⁷ Skalar, M. S., age, s. 73.

¹⁸ Parasız, İ., age, s. 117.

¹⁹ Kayıhan Şaban ve Eski, Mehmet, Uluslararası Ekonomi Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara, 2010, s. 37.

²⁰ Turhan, Ali, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) :GATT, Devlet planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı Yayın ve Basım Şube Müdürlüğü, Ankara, 1997, s. 31.

²¹ Büyüktaşkın, Şener, Dünya Ticaret Sistemi (GATT, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye), Esbank Yayınları, Ankara, 1997, s. 46.

Genel Konsey ise örgütün yürütme organı olarak üye ülke temsilcilerinden oluşur. Bu organ üye devletlerin ticaret politikalarını gözden geçirmektedir. Bakanlar Konferansı toplanamadığı hallerde Onun adına çalışmaktadır²². Genel Konseyin altında ise **Mal Ticareti Konseyi, Hizmetler Ticareti Konseyi** ve **Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları Konseyi** adı altında üç ayrı konsey faaliyet göstermektedir. Bunlar Genel Konsey'in çalışmalarına yardımcı bulunurlar.

Komiteler ise konseylerin altında değişik alt başlıklarda çalışma yapan birimlerdir. Konularına göre ticaret ve kalkınma, ödemeler dengesi, kısıtlamalar, idari komite, maliye ve bütçe komiteleri mevcuttur. **Sekretarya** ise örgütün idari işlerini görmek üzere bir genel müdür, üç genel müdür yardımcısı ve yeteri kadar personelden oluşmaktadır²³. Bunlar görevlerini icra ederken bağımsızdırlar. Görevleri ise yönetim toplantılarını organize etmek, gerekli raporları hazırlamak, üst komite ve konseylere lojistik ve teknik destek sağlamaktır²⁴.

4. Dünya Ticaret Örgütü'nün Denetim Mekanizmaları

Dünya Ticaret Örgütü uluslararası ticaretin en tepesindeki bir denetim ve uyuşmazlık çözüm mekanizmasıdır. Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasına vesile olan Uruguay Turu'nun diğer bir önemli kazanımı da anlaşmazlıkların çözümü mekanizmasını oluşturmuş bulunmasıdır. Doğal olarak aynı zamanda bu bir denetim mekanizmasıdır. Zira bu sayede anlaşmaların uygulanması temin edilmektedir. Dolayısıyla Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde bağlayıcılığı olan bu şekilde kurumsallaşmış bir uyuşmazlıkların çözümlenmesi sistemi, Örgüt'ün diğer uluslararası kuruluşlardan farkını ortaya koymaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü bünyesindeki anlaşmalara riayet edilip edilmediğinin denetlenmesi noktasında, Anlaşmazlıkların Çözülmesi Mutabakat Düzenlemesi; esasa ve usule ilişkin pek çok kural ihdas etmiştir. Bu noktada Anlaşmaların Halli Organına kararlara uy-

²² Turhan, A., age, s. 11.

²³ Büyüктаşkın, Ş., age, s. 46.

²⁴ Hoekman ve Kostecki, age, s. 66.

mayan ülkelere karşı bir denetim ve yaptırım yolu olarak taviz ve yükümlülüklerin askıya alınması imkânı getirilmiştir. Bu noktada Anlaşmazlıkların Halli Organını bir nevi denetimi gerçekleştiren ve müeyyide uygulayan bir mahkeme olarak değerlendirmek de mümkündür.

4.1. Danışma Mekanizması

Anlaşmazlıkların çözümü ve bu suretle anlaşmalara uyulmasının denetlenmesi bu kapsamında pek çok yöntem mevcuttur. Bunlardan ilkini de danışma metodu olarak ifade etmek mümkündür. Bir uyuşmazlık çıktığında davacı, sorunun çözümüne yönelik olarak panel kurulmasını sağlamadan önce bu uyuşmazlığın dostane bir yolla çözümlenmesi için danışma sürecine başvurmalıdır²⁵.

Bu zorunluluğun kötüye kullanılmasını engellemek amacıyla da bu süreç bir süreye tabi tutulmuştur. Yani Anlaşmazlıkların Çözümüne Dair Kural ve Prosedürler Metninin 4/3'üncü maddesine göre bu konuda kendisinden talepte bulunulan ülke 10 gün içinde cevap vermek ve 30 gün içinde de danışma sürecini başlatmak zorundadır. Aksi durumda davacı taraf panel sürecini başlatabilecektir. Danışma süreci gizli tutulmaktadır ve ülkelerin haklarına zarar getirmeyeceği garanti edilmektedir. Bu sürece diğer ülkeler de eğer menfaatleri varsa katılabilmektedirler.

4.2. Panel Mekanizması

Dünya Ticaret Örgütü bünyesindeki anlaşmalara uyulup uyulmadığı noktasındaki diğer bir denetim mekanizması ise panel kurmadır. Danışma süreci olumsuzlukla sonuçlandığında bu yola başvurulabilmektedir. Davacı ülke danışma sürecinin olumsuzlukla sonuçlandığına dair bilgi ve belgeleri toparlayarak Uyuşmazlıkların Halli Organına iletir. Burada uyuşmazlık ile ilgili tüm veriler ve muhtemel önlemler de bildirilir. Daha sonra panel kurma süreci başlar.

---

²⁵ Kaya, T., 2015, s. 60.

Paneller olay temelli kurulur. Birden fazla ülkenin talebi üzerine tek bir panel de kurulabilir. Panelde görev alacak panelistler, konusunda uzman ve yeterince uluslararası ticaret birikimine sahip kişiler arasından ortak karar ile seçilir. Panel oturumları aksine bir karar olmadığı müddetçe gizli yapılır. Panelde bilgi ve belge sunumu yazılı olarak yapılır²⁶.

Anlaşmazlıkların Çözümüne Dair Kural ve Prosedürler Metninin 6 ila 18 inci maddelerinde panel ile ilgili ayrıntılı düzenlemeler yer almaktadır²⁷. Panel raporları ilgili ülkeler tarafından 60 gün içinde temyiz edilmediği takdirde Anlaşmazlıkların Halli Organınca onaylanır ve davalı tarafa uygulamalarını Dünya Ticaret Örgütü anlaşmalarına uygun hale getirmesi için tavsiye kararı çıkartılır²⁸.

4.3. Temyiz Mekanizması

Diğer bir denetim mekanizması ise temyiz yoludur. Panel kararlarının hukuki açıdan denetlenmesi veya yorumlanması amacıyla öngörülen bir yasal mekanizmadır. Temyiz organı dört yıllık bir süre için hukukçular ve uluslararası ticaret uzmanları arasından seçilirler. Bunlar hiçbir ülkeye bağlı olmayacaklardır. Burada yedi üye ve yeterince destek personeli ile hukukçu bulunur. Ayrıca sekreteryaya da bulunur.

Panelin bir kararına temyiz yoluna götüren taraf ülke hukuki delillerini ve dayanak bilgi ve belgeleri de sunmak durumundadır²⁹. Buna karşılık olarak karşı tarafın de kendi delillerini yazılı olarak sunmasından sonra sözlü oturuma geçilir. Temyiz yoluna ancak ilgili ülkeler veya menfaatini kanıtladığı takdirde üçüncü ülkeler gidebilecektir. Genel bir kural olarak, yargılamalar, anlaşmazlığın taraflarından birinin temyiz kararını resmen bildirdiği tarihten itibaren, Temyiz Organının raporunu dağıttığı tarihe kadar, 60 günü geçmeyecektir.

---

²⁶ Kaya, T., 2015, s. 62.

²⁷ (https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/28-dsu_e.htm).

²⁸ Kaya, T., 2015, s. 67.

²⁹ Kaya, T., 2015, s. 64.

Temyiz Organı, raporunu 60 gün içinde sunamayacağını anladığında gecikmenin nedenlerini ve raporunu sunacağı süreye ilişkin bir tahmini yazılı olarak Anlaşmazlıkların Halli Organına bildirecektir. İşlemler hiçbir durumda 90 günü aşamaz. Temyiz, panel raporunda yer alan hukuki konular ve panel tarafından geliştirilen hukuki yorumlarla sınırlıdır. Temyiz Organına gerektiği şekilde uygun idari ve hukuki destek sağlanacaktır.

Temyiz Organında görev yapan kişilerin seyahat ve maişet ödeneği de dâhil olmak üzere giderleri, Bütçe, Finans ve Yönetim Komitesinin tavsiyelerine dayalı olarak Genel Konsey tarafından kabul edilecek kriterlere göre Dünya Ticaret Örgütü bütçesinden karşılanacaktır. Aksi kararlaştırılmadığı müddetçe temyiz süreci gizli tutulur. Temyiz merci kararı için **oy çokluğu** yeterlidir. Temyiz Organının raporları, uyuşmazlığın tarafları olmadan ve verilen bilgiler ve yapılan açıklamalar ışığında hazırlanacaktır.

Temyiz Organı, panelin yasal bulgularını ve sonuçlarını onaylayabilir, değiştirebilir veya tersine çevirebilir. Panel ya da Temyiz Organının kararları, Anlaşmazlıkların Halli Organı tarafından onaylandığı zaman taraflar için **bağlayıcı** hale gelir³⁰. Temyiz sonucu alınan kararın taraflara bildirilmesinden 30 gün içinde karar onanarak aleyhine hüküm verilmiş olan tarafa uygulamalarını Dünya Ticaret Örgütü anlaşmalarına uygun hale getirmesi iletilir. Bu kararlara Anlaşmazlıkların Çözümüne Dair Kural ve Prosedürler Metninin 21'inci maddesi uyarınca derhal uyulması zorunludur.

5. Dünya Ticaret Örgütü'nün Yaptırımları

Panel veya Temyiz Organı, bir tedbirin Dünya Ticaret Örgütü bünyesindeki bir anlaşma ile tutarsız olduğu sonucuna varırsa, ilgili üyeye tedbiri bu anlaşmaya uygun hale getirmesini tavsiye eder. Panel veya Temyiz Organı, tavsiyelerine ek olarak, ilgili üyenin tavsiyeleri uygulayabileceği yollar da önerebilir. Anlaşmazlıkların Çözümüne Dair Kural ve Prosedürler Metninin 19'uncu maddesine

30

Kaya, T., 2015, s. 66.

göre ilgili Metnin 3. Maddenin 2. paragrafı uyarınca, Panel ve Temyiz Organı, bulgu ve tavsiyelerinde, ilgili anlaşmalarda sağlanan hak ve yükümlülükleri artıramaz veya azaltamaz. Ayrıca, anlaşmazlıkların çözümüne konu olan tedbirlerle ilgili olarak, gelişmekte olan üye ülkelerin çıkarlarını etkileyen konulara özel dikkat gösterilmelidir.

Anlaşmazlıkların Çözümüne Dair Kural ve Prosedürler Metninin 21'inci maddesine göre Panelin veya Temyiz Organı raporunun kabul edildiği tarihten itibaren 30 gün içinde yapılan bir Uyuşmazlıkların Halli Organı toplantısında, ilgili üye, Organın tavsiyeleri ve kararlarının uygulanmasına ilişkin niyetlerini bildirecektir. Tavsiyelere ve kararlara derhal uymak mümkün değilse, ilgili üyenin bunu yapmak için makul bir süresi olacaktır. Makul süre şöyle olacaktır: (a) Uyuşmazlıkların Halli Organı tarafından onaylanması şartıyla ilgili üye tarafından önerilen süre; (b) veya böyle bir onayın yokluğunda, tavsiye ve kararların kabul edildiği tarihten itibaren 45 gün içinde anlaşmazlığın tarafları tarafından karşılıklı olarak kararlaştırılan bir süre; (c) veya böyle bir anlaşmanın yokluğunda tavsiye ve kararların kabul edildiği tarihten itibaren 90 gün içinde bağlayıcı tahkim yoluyla belirlenen bir süre. Böyle bir tahkimde, Panel veya Temyiz Organı tavsiyelerini uygulamak için makul sürenin bir Panel veya Temyiz Organı raporunun kabul edildiği tarihten itibaren 15 ayı geçmemesi gerekir. Ancak, özel koşullara bağlı olarak bu süre daha kısa veya daha uzun olabilir.

Anlaşmazlıkların Çözümüne Dair Kural ve Prosedürler Metninin 21'inci maddesinin 6'ncı fıkrasına göre Uyuşmazlıkların Halli Organı, kabul edilen tavsiyelerin veya kararların uygulanmasını gözetim altında tutacaktır. Tavsiyelerin veya kararların uygulanması, kabul edildikten sonra herhangi bir zamanda herhangi bir üye tarafından gündeme getirilebilir. Uyuşmazlıkların Halli Organı aksini kararlaştırmadıkça, tavsiyelerin veya kararların uygulanması konusu, paragraf 3 uyarınca makul sürenin belirlendiği tarihten itibaren altı ay sonra Uyuşmazlıkların Halli Organı toplantısının gündemine alınacak ve gündeminde kalacaktır. Dava gelişmekte olan bir ülke üyesi tarafından getiriliyorsa, hangi uygun eylemin yapılabileceği göz önünde bulundurularak, Uyuşmazlıkların Halli Organı sadece şikâyet edilen önlemlerin ticari kapsamını değil, aynı za-

manda ilgili gelişmekte olan ülke üyelerinin ekonomisi üzerindeki etkilerini de dikkate alacaktır³¹.

Bazı durumlarda Uyuşmazlıkların Halli Organının tavsiye ve kararlarına uyulmadığı durumlar gözükmemektedir. Tavsiye ve kararlara uymayan üyeler için bir takım önlemler düşünülmüştür. Bunları tazminat ve imtiyazları askıya alma (misilleme) olarak sıralamak mümkündür. Bu durum, Anlaşmazlıkların Çözümüne Dair Kural ve Prosedürler Metninin 22'inci maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddenin birinci fıkrasına göre tazminat ve imtiyazların veya diğer yükümlülüklerin askıya alınması, tavsiye ve kararların makul bir süre içinde uygulanmaması durumunda mevcut geçici önlemlerdir. Bununla birlikte, her halde bir tedbirin kapsanan anlaşmalara uygun hale getirilmesi için verilen bir tavsiyenin tam olarak uygulanması; tazminat, imtiyazların veya diğer yükümlülüklerin askıya alınmasına tercih edilir. Tazminat gönüllüdür ve verilirse, kapsanan sözleşmelerle tutarlı olmak durumundadır. Uygulamada tazminat türüne çok az rastlanmakta, misilleme olarak da nitelendirilebilecek imtiyazları askıya alma yaptırımı adeta tek yaptırım türü olarak görülmektedir.

İlgili üye, Dünya Ticaret Örgütü kapsamındaki sözleşmeye aykırı olduğu tespit edilen tedbiri, Madde 21'in 3 üncü fıkrası uyarınca belirlenen makul süre içinde tavsiye ve kararlara uygun hale getirmezse, makul sürenin sona ermesinden sonra, karşılıklı olarak kabul edilebilir tazminat geliştirmek amacıyla, diğer tarafla karşılıklı olarak kabul edilebilir bir tazminat için müzakerelere girmek zorundadır. Makul sürenin sona erdiği tarihten itibaren 20 gün içinde tatmin edici bir tazminat kararlaştırılmamışsa, uyuşmazlık çözüm prosedürlerini başlatan herhangi bir taraf, Dünya Ticaret Örgütü kapsamındaki anlaşmalara göre **ilgili üye için imtiyazlar veya diğer yükümlülüklerin askıya alınmasını** Uyuşmazlıkların Halli Organından isteyebilir. Burada belirlenen tazminatın bir tarife indirimi içermesi halinde ise Dünya Ticaret Örgütü'nün en çok kayırılan ülke kuralı uyarınca diğer

---

³¹ Kaya, T., 2015, s. 68-69.

üye ülkelere de uygulanması gerekecektir³². Burada yükümlülüklerin askıya alınması tedbirinin, ihlal ile orantılı olması aynı maddenin 4'üncü fıkrasında hüküm altına alınmıştır.

Hakkında tedbir uygulanan ülke askıya alma kararını tahkime götürebilir. Bu durumda daha önceden bu konuda inceleme yapan Panel veya Dünya Ticaret Örgütü müdürü tarafından konuyu incelemek üzere bir hakem atanacaktır. Hakem makul sürenin bitiminden itibaren 60 gün içinde bir karar vermelidir. **Verilen bu karar üye ülkeler tarafından kesin olarak uygulanmak zorundadır.** Tavizler veya diğer yükümlülüklerin askıya alınması olay kesin olarak çözülmüncüye kadar geçici tedbir mahiyetindedir.

Tüm bu düzenlemelere baktığımızda Dünya Ticaret Örgütünde uyuşmazlıkların çözümüne dair denetim mekanizmalarının GATT'a göre daha kapsamlı ve detaylı olduğu anlaşılmaktadır³³. Zira GATT'ın en büyük eleştirilen eksiği yaptırım gücünün yetersiz olmasıydı. Hâlbuki Dünya Ticaret Örgütü kapsamında kurulan **Panel Ve Temyiz Organının kararları bağlayıcı** olmaktadır³⁴. Yine yapılan gözlemlerde Panel ve Temyiz Organı kararlarının uygulama oranının %80'leri aştığı görülmektedir. Dolayısıyla Dünya Ticaret Örgütü nezdindeki denetim mekanizmalarının başarılı olduğunu söylemek mümkündür³⁵.

Dünya Ticaret Örgütü bünyesindeki danışma görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanması halinde bir panelin kurulmasına yönelik konsensüs sağlanamadığı takdirde panel **otomatik olarak** kurulmaktadır. Panelde de raporun reddi için konsensüs olmadığı takdirde pa-

³² Kaya, T., 2015, s. 69.

³³ Aydın, Mesut, "Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması", Dış Ticaret Dergisi, S: 33, 2004, s. 2.

³⁴ Aerts, Özden Gülveren, Dünya Ticaret Örgütü ve Anlaşmazlıkların Çözümü, Türk Dış Ticaret Vakfı Yayını, Ankara, 2010, s. 40-41.

³⁵ Karlı, Mehmet, "Assessing The Development Friendliness of Dispute Settlement Mechanisms In The Economic Partnership Agreements & An Analytical And Comparative Guide To The Dispute Settlement Provisions In The EU's FTAs", European Studies Center, University of Oxford, 6 Ekim 2008, 2008, s. 11-12. http://www.sant.ox.ac.uk/esc/docs/WTO_Memeth_EPADS.pdf.

nel raporları **otomatikman** kabul edilmektedir. GATT sisteminde daimi bir temyiz organı olmamasına rağmen Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde **sürekli bir temyiz organı** bulunur. Panel ve Temyiz Organının kararları da bağlayıcıdır³⁶. Bu sistemde her süreç ve aşama için bir süre getirilmiştir. GATT döneminde panel ve temyiz organları kararı için tam mutabakat/oybirliği şartı istenirken, Dünya Ticaret Örgütü sisteminde **oyçokluğu** sistemine geçilerek sorunların aşımında önemli bir adım atılmıştır³⁷. Ayrıca yaptırımların getirilmesi de Dünya Ticaret Örgütü'ne ve uluslararası ticarete kuvvet vermiştir³⁸.

6. Dünya Ticaret Örgütü Denetim Sisteminin Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Değerlendirilmesi

Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde ihdas edilen uyuşmazlık çözüm yolları ile birlikte denetim mekanizmalarının iyi yanları kadar eleştirilebilecek yönleri de bulunmaktadır. Bunların başında bu süreçlerin, gelişmekte olan devletler açısından ağır yük oluşturması gelmektedir. Bu süreçler gelişmekte olan devletler ve gelişmiş devletler açısından bir takım dengesizliklere yol açmaktadır. Nitekim Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde bir müracaatın hazırlanması idari, mali ve siyasi boyutlarıyla zor bir süreçtir³⁹. **Nihai kararın verilmesi çok uzun süre alabilmektedir. Bu da az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere zarar verebilmektedir.** Zira bu ülkelere zarar veren uygulamaların bertaraf edilmesi için geçen süre zaten zayıf olan ekonomilerini yıkıma uğratabilmektedir. Gelişmiş olan ülkeler 2-3 sene sürebilen bu süreçleri kendileri bakımından tolere edebilecek durumda

³⁶ Aerts, Ö. G., age, s. 40-44.

³⁷ Öztürk, Hüseyin, "Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmazlıkların Halli Sisteminin Dampinge Karşı Önlemler ile Telafi Edici Önlemler Bağlamında Genel Bir Değerlendirilmesi", Dış Ticaret Dergisi, Sayı:19, 2000, s. 89.

³⁸ Aran, Bozkurt, "Doha Görüşme Turu'nun Neresindeyiz, Türkiye Ne Yapıyor?", TOBB Ekonomik Forum, Ankara, 2008, s. 89.

³⁹ Khan Haider ve Liu, Yibei, "Globalization And The WTO Dispute Settlement Mechanism: Making A Rule-Based Trading Regime Work", 6 Ekim 2008, http://mpr.ub.uni-muenchen.de/7613/1/MPRA_paper_7613.pdf, 2008, s. 3.

iken, gelişmekte olan ülkeler için ise telafisi imkânsız zararlar doğabilmektedir⁴⁰.

Diğer bir konu ise Dünya Ticaret Örgütü bünyesindeki denetim mekanizmalarının siyasi baskılardan etkilenebilmesidir. Bu noktada ABD ve AB'nin kuralları belirlemede baskın oldukları görülmektedir. Örneğin ABD'nin kendi ülkesinde ticaretini engelleyen ülkelere karşı ABD ekonomik yaptırımlar uygulayabilmektedir. Bu durum bazen ekonomik konuları aşarak siyasi gerekçelerle de ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık, gelişmekte olan ülkelerin ne böyle bir gücü ne de lüksü söz konusudur.

Görüldüğü gibi, Dünya Ticaret Örgütü'nün denetim ve yaptırım mekanizmaları gelişmiş devletleri olumsuz anlamda pek etkilemezken, gelişmekte olan devletler aksine bunlardan olumsuz etkilenebilmektedir. Hal böyleyken, burada **gelişmekte olan ülkeler açısından pozitif bir ayrımcılık da söz konusu değildir**. Üstelik çoğu zaman tazmin uygulaması yetersiz kalabilmektedir. Örneğin, uyuşmazlık çözüme kavuşsa bile, tazmin, panel raporundan sonraki dönemi kapsamakta, buna karşılık önceki uygulamalar ise tazmin edilememektedir. Bu da gelişmekte olan ülkeler için ekstra bir zarar anlamına gelmektedir.

Bazı konularda **Dünya Ticaret Örgütü'nün tarafsızlığı da sorgulanmaktadır**. Gelişmekte olan devletler açısından bazı konularda verilen ihlaller gelişmiş devletler açısından söz konusu olmayabilmektedir. Örneğin **Endonezya** kendi yerli otomobilleri için bir takım sübvansiyonlar getirmiş ve Panel bu durumda Endonezya aleyhine karar vermiştir. Buna karşılık, ulusal Ticaret Kanunu'nun 301'inci maddesine dayanarak kendi hak ve menfaatlerine aykırı davranan ülkelere ekonomik yaptırım uygulayan **ABD** için bir ihlal kararı çıkarılamamıştır.

Türkiye açısından Dünya Ticaret Örgütü'ne bakıldığında **3 Şubat 1995** tarihinde Bakanlar Kurulunun 4067 sayılı Kanun'u onaylaması

---

⁴⁰ Karlı, M., agm, s. 12.

ile örgüte üye olduğu görülmektedir. Bilindiği gibi, Anayasamızın 90'ıncı maddesine göre "usulüne uygun şekilde yürürlüğe girmiş uluslararası anlaşmalar kanun hükmündedir". Dolayısıyla Dünya Ticaret Örgütü anlaşmaları Türk hukukunda uygulama alanı bulacaktır. Türkiye şimdiye kadar davacı ve davalı olarak Dünya Ticaret Örgütü uyuşmazlıklarında yer almıştır (buna ilişkin bazı bilgiler Tablo -1 de sunulmuştur).

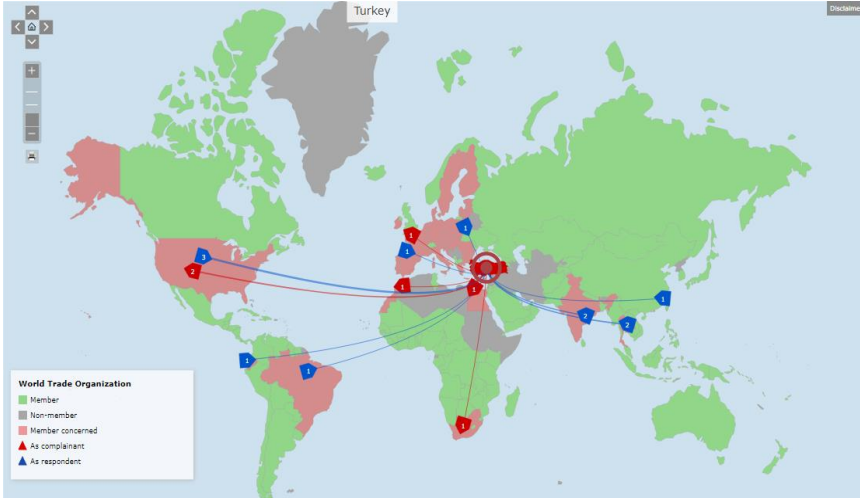
Bir kısım uyuşmazlıklar danışma aşamasında çözülmüş iken bir kısmı da panele kalmıştır. Hong Kong'un davacı olduğu Türkiye'nin tekstil ürünlerine uyguladığı kısıtlama, ABD'nin davacı olduğu Türkiye'nin yabancı film gelirlerinin vergilendirilmesi, Brezilya'nın davacı olduğu Türkiye'nin demir çelik ürünlerine uyguladığı dumping, Macaristan'ın davacı olduğu Türkiye'nin evcil hayvan mamasına uyguladığı ithalat yasağı ve Türkiye'nin davacı olduğu Güney Afrika'nın Türk menşeli battaniyelere uyguladığı vergi uyuşmazlıkları hep danışma aşamasında çözümlenmiştir.

Hindistan'ın Türkiye'nin tekstil ürünlerine uyguladığı kısıtlamalar, Mısır'ın Türk ürünlerine uyguladığı anti-dumping kısıtlamaları ve ABD'nin Türkiye'nin pirinç ithalatına uyguladığı kısıtlamalar ise panel aşamasına kalmıştır. Hindistan'la olan uyuşmazlık panel ve temyiz aşamalarında Türkiye aleyhine sonuçlanmıştır. ABD ile olan uyuşmazlık da panelde aleyhimize sonuçlanmış, Türkiye temyiz yoluna gitmemiştir. Mısır'la olan uyuşmazlık ise lehe sonuçlanmıştır. Türkiye'nin bu davalar yanında başka ülkelere ait uyuşmazlıkları da takip ederek menfaati olan durumlarda müdahil olması çok büyük önem arz etmektedir⁴¹.

---

⁴¹ Bal, Kadir, "Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmazlıklarının Halli Mekanizması", Dış Ticaret Dergisi, Sayı:4, 1997, s. 26.

TABLO -1

Tablo 1: Türkiye'nin Dünya Ticaret Örgütü nezdinde gerek davacı gerekse davalı olduğu uyuşmazlıklar ilgili tabloda yer almaktadır. (kaynak: Dünya Ticaret Örgütü: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_maps_e.htm?country_selected=TUR&sense=e)

Sonuç

Kaçınılmaz bir gerçek olarak, hiç durmaksızın gelişen teknoloji, küreselleşmenin de etkisi ile hayatımızın her alanına dâhil olmakta; bireyler ile toplumlar arasındaki etkileşimi de arttırmakta ve ülkeler ve toplumlararası etkileşim arttıkça uluslararası ticaretin hacmi ve buna bağlı olarak ülkeler arası uyuşmazlıklar da artmaktadır. Bu noktada ülkeler arasında adaletli, hızlı ve etkili denetim ve yaptırım mekanizmaları önem arz etmektedir. Bu çerçevede 1947 yılından 1995 yılına kadar Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) uygulama alanı bulmuştur. Daha sonra GATT antlaşmalarının daha da genişletilmesi ve bir kısım boşlukların kapatılması için ülkeler arasında pek çok turlar yapılmıştır. Bu doğrultuda yapılan turlardan en önemlisi olan Uruguay turu ile uluslararası ticaretin en üst karar or-

ganı olan ve bir takım uyuşmazlık çözüm mekanizmaları bünyesine barındıran Dünya Ticaret Örgütü kurulmuştur.

Dünya Ticaret Örgütü'nün en temel amacının; uluslararası ticaretin önündeki engelleri kaldırmak, korumacı politikaları engellemek ve tariflere bir standart getirerek uluslararası ticaretin gelişmesini sağlamak olarak sıralamak mümkündür. Bunun yanında yeryüzü kaynaklarının en uygun şekilde kullanılması, çevrenin korunması ve üye ülkelerin dünya ticaretinden dengeli bir şekilde pay almaları da hedefler arasındadır. Ayrıca Dünya Ticaret Örgütü, uluslararası ticaret alanında en üst düzeyde bir denetim ve uyuşmazlık çözüm mekanizması sağladığı da bir realitedir ve bu insanlık adına önemli bir gelişmedir. Dünya Ticaret Örgütünün kurulmasına vesile olan Uruguay Turunun en önemli kazanımı da böyle bir denetim ve yaptırım mekanizması kurmuş bulunmasıdır. Bu sayede Dünya Ticareti anlaşma ve kurallarının uygulanabilirliği artmış bulunmaktadır. Bu yönüyle bu tür denetim mekanizmalarının eksikleri bulunmasına rağmen geliştirilebileceği düşünülmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü bünyesindeki denetleme mekanizmalarının danışma, panel ve temyiz organı olduğunu belirtmiştik. Bir panel veya Temyiz Organı, bir tedbirin Dünya Ticaret Örgütü bünyesindeki bir anlaşma ile tutarsız olduğu sonucuna varırsa, ilgili üyeye tedbiri bu anlaşmaya uygun hale getirmesini tavsiye eder. Bazı durumlarda Uyuşmazlıkların Halli Organının tavsiye ve kararlarına uyulmadığı durumlar da gözükmektedir. Tavsiye ve kararlara uymayan üyeler için bir takım önlemler düşünülmüştür. Bunların, tazminat ve imtiyazları askıya almak olduğunu da yukarıda belirtmiştik. Bununla birlikte, her halde bir tedbirin kapsanan anlaşmalara uygun hale getirilmesi için verilen bir tavsiyenin tam olarak uygulanması; tazminat, imtiyazların veya diğer yükümlülüklerin askıya alınmasına tercih edilir. Çok sık rastlanmayan tazminat ihtiyaridir ve verilirse, kapsanan sözleşmelerle tutarlı olmak durumundadır.

Dünya Ticaret Örgütü ile getirilen denetim mekanizmalarının anlaşmaların uygulanması noktasında faydalı olduğunu söylemek müm-

kündür. Bunun yanında gelişmekte olan devletler açısından bu denetim süreçlerinin uzun ve maliyetli olması nedeniyle dezavantajlar da bulunmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde bir denetim mekanizmasının işletilmesi idari, mali ve siyasi boyutlarıyla zaman ve maliyet gerektirmektedir. Sonuca ulaşılması uzun süre alabilmektedir. Bu da az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Diğer bir eleştiri konusu olan husus ise Dünya Ticaret Örgütü'nün ABD ve AB gibi siyasi ağırlığı olan ülkeler karşısında pasif kalmasıdır. Aslında bu sorun Dünya Ticaret Örgütü hariçindeki diğer uluslararası örgütlerde de rastlanan bir durumdur. Örneğin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde yaptırımlar konusunda bazı ülkelere tanınan veto yetkisi buna en güzel örnektir. Dolayısıyla bunun Dünya Ticaret Örgütü'ne has bir sorun olmadığı açıktır. Bu noktada tüm dünya uluslarının ve milletlerinin en üst düzeyde bir bilinç ve farkındalık seviyesine varması ve ortak hareket etmesi ile bu sorunun halli mümkündür. Fakat iç siyasette olduğu gibi dış siyasette görülen menfaat çatışmaları maalesef bu birlikteliğe engel olmaktadır.

Tüm artı ve eksilerine rağmen uluslararası ticaret alanında düzenleyici ve denetleyici bir üst uluslararası örgütün bulunması faydalıdır. Zira en kötü sistem bile sistemsizlikten iyi olabilmektedir. Kaldı ki 1947 yılında GATT ile başlayan bu sürecin Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasına yol açan Uruguay turu ile devam ettiği ve sürekli bir gelişim içinde olduğu görülmektedir. Her ne kadar eleştiriler olsa bile Dünya Ticaret Örgütü şu an mevcut durumu itibariyle uluslararası ticarete ağırlığını ortaya koymuş durumdadır. Genel olarak da üye ülkeler nezdinde de denetim ve yaptırım mekanizmaları işlevselliğini sürdürmektedir. Zaman içinde sistemin daha da iyileşeceğini söylemek mümkündür. Bunun için de kamuoyunun konu hakkında bilinç ve farkındalığı artırılmalı, siyasi ve sosyal baskı grupları oluşturulmalıdır. Akademik dünyanın konuya olan ilgisi artırılarak bu konuda daha çok bilimsel araştırma ve çalışma yapılması sağlanmalıdır. Bunun dışında bir kısım sivil toplum platformları kurularak konu entelektüel düzeyde ele alınmalı ve takip edilmeli, konu ile ilgili kurultay

ve çalıştaylar yapılarak her seviyeden akademisyen, politikacı, ekonomist ve bilim insanlarının görüşleri toplanmalıdır.

Dünya Ticaret Örgütü bünyesindeki anlaşmalara uyulup uyulmadığı noktasında bir denetim mekanizması sağlayan danışma, panel ve temyiz gibi yollar uygulamada etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Yapıtırım mekanizması ve kararların bağlayıcı olması Dünya Ticaret Örgütü'ne güç katmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü'nün bundan sonraki süreçte etkinliğini daha da artıracığı görülmektedir. Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde daha mükemmele erişmek adına reform önerileri ve çalışmaları da sürekli gündemdedir. Her ne kadar gelişmekte olan ülkeler açısından süreçlerin uzunluğu gibi dezavantajlı durumlar olsa da bunların zamanla azalacağı ve sistemin daha da iyi hale geleceği umulmaktadır. Türkiye'nin bu süreçte de Dünya Ticaret Örgütü denetim mekanizmalarını çok iyi takip etmesi ve kullanması gerektiğinde hiçbir şüphe bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aerts, Özden Gülveren, Dünya Ticaret Örgütü ve Anlaşmazlıkların Çözümü, Türk Dış Ticaret Vakfı Yayını, Ankara, 2010.
- Altan, Mehmet, Uluslararası Ekonomi Politik,1. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Aydın, Mesut. (2004), Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması, Dış Ticaret Dergisi, S: 33, s. 2-26.
- Bal, Kadir, "Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması", Dış Ticaret Dergisi, Sayı:4, 1997, s. 21-36.
- Barton, John. H. & Others, The Evolution of the Trade Regime: Politics, Law, and Economics of the GATT and the WTO, New Jersey: Princeton University Press, 2006.
- Aran, Bozkurt, "Doha Görüşme Turu'nun Neresindeyiz, Türkiye Ne Yapıyor?", TOBB Ekonomik Forum, Ankara, 2008, s. 80-96.

Büyüктаşkın, Şener, Dünya Ticaret Sistemi (GATT, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye), Esbank Yayınları, Ankara, 1997.

Hoekman, Bernard. M. & Kostecki, Michael. M., The Political Economy of the World Trade System: The WTO and Beyond, Third Edition, Oxford: Oxford University Press, 2009.

Karlı, Mehmet, "Assessing The Development Friendliness of Dispute Settlement Mechanisms In The Economic Partnership Agreements & An Analytical And Comparative Guide To The Dispute Settlement Provisions In The EU's FTAs", European Studies Center, University of Oxford, 6 Ekim 2008, s. 11-12. http://www.sant.ox.ac.uk/esc/docs/WTO_Memeth_EPADS.pdf.

Kaya, Talat, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Anlaşmalarının İç Hukukta Uygulanması: ABD, AB ve Türkiye Örnekleri, Ankara: Legal Yayıncılık, 2015.

Kaya, Talat, "Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmalarındaki Yükümlülüklerden Kaçınmaya Olanak Sağlayan İstisna Hükümleri", Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 7 (2), 2017, s. 169-192.

Kayıhan Şaban ve Eski, Mehmet, Uluslararası Ekonomi Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara, 2010.

Khan Haider ve Liu, Yibei, "Globalization And The WTO Dispute Settlement Mechanism: Making A Rule-Based Trading Regime Work", 6 Ekim 2008, http://mpra.ub.uni-muenchen.de/7613/1/MPRA_paper_7613.pdf.

Mavroidis, Petros. C., "The Genesis of GATT Summary", Henrik HORN and Petros C. Mavroidis (eds.), Legal and Economic Principles of World Trade Law (1-8), 1 st Editon, New York: Cambridge University Press, 2013.

Öztürk, Hüseyin, "Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmazlıkların Halli Sisteminin Dampinge Karşı Önlemler ile Telafi Edici Önlemler Bağlamında Genel Bir Değerlendirmesi", Dış Ticaret Dergisi, Sayı:19, 2000, s. 81-97.

Parasız, İlker, Uluslararası Mali ve Ekonomik Kuruluşlar, Genişletilmiş
3. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2012.

Skalar, Meltem, Sarıbeyoğlu, Uluslararası Ekonomi Hukuku Açısından
Dünya Ticaret Örgütü Gümrük Birliği ve Türkiye, 1. Baskı, İstan-
bul: Türkmen Kitabevi, 2010.

Turhan, Ali, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) :GATT, Devlet planlama
Teşkilatı Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı Yayın ve Basım Şu-
be Müdürlüğü, Ankara, 1997.

Ulusoy, Ülkü, Dünya Ticaret Örgütü'nde Uyuşmazlıkların Çözüm Me-
kanizması, 1. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2009.